

Historické základy environmentalizmu a environmentálneho práva (X.)

„Keď bola ešte noc, keď ešte nenastal deň, keď ešte nenastal večer, zišli sa bohovia, pozvali všetkých, tam v Teotihuacáne.“

(Codex Martinensis)

V Egypte podľa Manéhta dostal Ra v Prvom prechodnom období prívlastok Ukrytý - Amen/Amon. Po tomto období a po neúspechoch väčšina faraónov upustila od výstavby pyramíd, ktorých predpokladané funkcie (hrobky Adamových synov, hrobky faraónov, skryšie, pokladnice, staroveké trezory, Jozefove sýpky, kondenzátory vody, protitlakové až protiatómové kryty, rezonančné zariadenia s akustickými komorami a ich spojnicami, energetické centrá, regulátory magnetizmu, magnetické liečebne a zariadenia dlhovekosti vyvolených, elektrárne sbleskozvodmi, chrámy hviezd...) sa nepotvrtili (s dávkou fantázie ani ako schody do neba alebo zariadenia na nesmrteľnosť - zmŕtvychvstanie). Zistilo sa, že tri pyramídy v Gize (prevažne ani ostatné pyramídy) netvorili hrobky a sarkofágy v ich komorách slúžili na iný účel (možno na uloženie „vecí najsvätejších z najsvätejších“ - Sláva Šekinah z Archy zmluvy). Z rôznych starovekých textov však vyplývajú určité indicie na niektoré takéto funkcie. Napríklad *Westcarský papyrus* uvádza, že faraón Chufu chcel preskúmať tajné priestory svätyně Thowta (Svetlonosiča) asi v meste Anu, „aby vytvoril niečo podobné pre svoj Obzor“. Možno v/pri pyramídach v Gize, ktoré podľa arabského historika Ibrahim ben ibn Wasuffa dal postaviť jeden z egyptských vládcov pred potopou sveta. Aj podľa rukopisu Kopta Achbara ez-Zemana/Akbara Ezzemana al-Mas´udiho (967 n. l.), uloženého v Oxfordskej knižnici (Oxford Bodelian Library), Veľkú pyramídu vybudovali za vlády kráľa Surida (?) okolo roku 3537 prnl. (cca 300 rokov pred Veľkou potopou).

Pyramídy v Gize sa nielenže nepodarilo napodobniť, ale ani zbúrať. Napríklad Menkaurovu pyramídu sa pokúsili rozobrať chalífovia Hárún ar-Rašíd (786 - 809) z dynastie Abbásovcov a v roku 1196 Málík Abd al-Azíz Othman ben Jusuf (1193 - 1198) z dynastie Ajjúbovcov (leptaním vriacim octom a sekaním vyhlbili len tunel 30 m a po 8 mesiacoch námahy to vzdali). Po 38 m prieniku vo výške 16,76 m do Veľkej galérie Chufuho pyramídy a jej prieskume za vlády chalífa Abdalláha al-Ma´múna (813 - 833) z dynastie Abbásovcov (opisuje Abd al-Kadir ben Muhammad al-Makrízí 1364 - 1442 v diele *Hitat*, podľa ktorého pyramídy v Gize dal postaviť pred potopou Idris/Sauris/Hermes/Enoch/Henoch na ochranu písomností a prístrojov) odstránili v roku 831 Arabi 12 vrstiev vrcholových kvádrov a postupne aj obkladový plášť. Ešte v dobe Herodota bol kompaktný, pričom jeho 115 tis. vápencových dosiek (každý o hmotnosti cca 10 ton), po zemetrasení roku 1301 použili na výstavbu mešít a palácov v islamskej Káhire. Niektoré súvislosti objasnili aj *Texty pyramíd - zarietkadlá* objavené Gastonom Masperom roku 1881 v menšej *Venisovej pyramide v Sakkare* a následné egyptské *Knihy mŕtvych*. Na žulovom pyramidióne *Južnej tehlovej pyramídy Amenemheta/Lacharésa III. v Dahšúre*, ktorý vykopali neďaleko nej, objavili emblém okriedleného disku s nápisom: „*Tvár kráľa Amenemheta je otvorená, aby mohol pozeráť na svetlá Pána Hory, keď pláva naprieč oblohou.*“ Pozeranie do neba (nie do Slnka) bolo pre Egypťanov príznačné tak, ako pre starovekých obyvateľov Mezopotámie a ďalších krajín, a iste odôvodnené. Okrem egyptských pyramíd takýmto účelom slúžili aj viaceré pyramídy v Mexiku,

z ktorých k najznámejším patrí asi 18 pyramíd plánovito stavaného Mesta bohov - Teotihuacánu / ´teh-oh-tih-wah-KANu, 25 km severovýchodne od jazera Texcoco v doline Mexíco (náleziško Teotihuacán I. pochádza už z mladšieho predklasického obdobia Tzacualli 600 - 200 prnl., Teotihuacán II. z obdobia Miccaotli z rokov 200 prnl. - 250 n. l.). Teotihuacán dnes ako archeologická lokalita 48 km severovýchodne od Ciudad de México postavili na starších sídlach *Oztoyahualco, Tlamilolpa* a *Xolalpan* (od roku 250 až do jeho opustenia po roku 650 n. l., pričom v III. klasickej fáze tu žilo na urbanizovanej ploche 36 km² cca 200 000 ľudí). Dominuje v nej predklasická päťposchodová/štvorterasová 64 m vysoká Sľečná pyramída/Pirámide del Sol (z rokov 0

až 250 n. l. na ploche 225 x 222 m) a na severnom konci areálu dvanásťposchodová 46 m vysoká Mesačná pyramída/Pirámide de la Luna postavená po roku 250 n. l. na ploche 120 x 150 m (podobne ako v Gize postavením na 20 m vysokú skalnú terasu dosahuje rovnakú výšku ako predchádzajúca). Južnú mohutnú stupňovitú dvojpyramídu La Ciudadela (390 x 390 m s 5 m hrubým obvodovým múrom) na vrchole zakončili 15 pyramídkami, vrátane chrámu boha Operného/Najkrajšieho hada - Quetzalcóatl alebo jeho predchodcu Huehuetotla=Starého boha/Xiuhtecutliho=Pána ohňa v spojení s ešte starším obojpoľným bohom stvoriteľom Ometeotlom/Pánom osudu (mayským Hunab Ku/Hunaphu/Hunahpú) - Ipalnemohuanim/Tým, cez ktorého sa žije (spojenými živiteľmi - mužským princípom Ometecutli a ženským princípom Omechiuati; za Pána nášho života označovali aj Tonacatecutliho so ženou Tonacacihuati), sídliacim za Polárkou (pôvodne z domova Omeocan - „raja“ prvého páru). V súlade so zásadami environmentalizmu vzťah k nemu vyjadril neznámy aztécky autor v diele *Len raz nasledovne*: „*Možno nežijeme na Zemi šťastne, ale máme v nej zaľúbenie, v tom sme Tvoji priatelia. ... Nikto nič neznamená pred Tým, cez ktorého sa žije, on nám odníma, on nám berie svoju veľkosť a slávu na Zemi.*“ Ďalší neznámy aztécky autor v diele *Ó, Pane sveta (Tloque Ti Nahuauque)* ho takto oslovuje: „*Ty, cez ktorého sa žije, poskytuješ svojim tvorom útočisko a pomoc: nikto nehovorí, že po Tvojom boku ostane sklúčený, keď Ťa vyzva.*“ Iný autor v diele *I smutní radujeme sa zjari* uviedol postavenie ľudí na Zemi a k nemu: „*Je potrebné žiť mierumilovne, poddať sa a medzi druhmi chodiť so skloneným čelom. Neutráp sa moje srdce, prestaň s tými myšlienkami: je ťažké žiť na ubolenej Zemi; je isté, že bolesť sa vší pred Tebou, však i po Tvojom boku, Ty, cez ktorého sa žije.*“ Hlboký environmentálny význam môžu mať v básni *Teraz sa radujeme, priatelia* aj slová Ayocuana: „*Tu žijeme na kvitnúcej Zemi.*

Teotihuacán

Tu nikto nemôže, nesmie urobiť koniec kvetine a piesni (v jazyku náhuatl in xóchitl in cuicatl). Majú svoje sídlo v dome Darcu života, cez ktorého sa žije“ (Ometeotla). A aztécky básnik a vládca mesta Texcoco Nezahualcóyotl v básni *Kto hovorí na Zemi* dodáva: „*Na žiadnom mieste nemôže byť dom Sebastvoriteľa, na každom mieste treba dbať, na každom mieste treba hľadať na Zemi jeho meno a česť.*“ Na uvedenom Templo de Quetzalcóatl (z rokov 250 - 300 n. l.) až nasledovníci Teotihuacáncov prinášali ľudské obeť. Quetzalcóatl (pôvodne asi Quetzalcoatl/Najkrajší vták podľa výstredného šatstva alebo iného let pripomínajúceho habitu) sa stal hlavným bohom Toltékov a Aztékov. Znáročovali ho ako bradatého belocha (?), ktorý opustil (odplával/zhorel/vzlietol) z určitého miesta Chanputún/Chanputún/Cham-po-TON na pobreží Mexického zálivu okolo roku 900 n. l. Mayovia ho od Toltékov prevzali a začlenili do panteonu svojich bohov ako Kukulcána, avšak často len s podradným postavením. Ľudské obeť v neskoršom období v jeho mene boli asi spojené s reguláciou premnoženia populácie v regióne vojnovými výpravami a s antropofágiou (kanibalizmom), pri ktorom po vyrezaní srdca vykrmeným a omámeným zajatcom došlo k ich rozštvrteniu, pričom dlane pripadli vrchnosti a končatiny bojovníkom. Stiahnutú kožu si symbolicky natiahol na seba bojovník, ktorý zajatca rozporcoval. Keď koža na ňom uschla uložili ju do miestnosti pod zapáchajúcim chrámom boha utrpenia Xipe Toteca (u Mayov označované ako Pán čísla 10 - boh Q). Celkovo asi 75 objektov z adobe a hliny obložených kameňmi vybudovali prevažne neznámi Teotihuacánci v severojužnom smere pozdĺž 1,8 km dlhej a 42 m širokej obradnej Cesty mŕtvych (Miccaotli/špan.Calzada de los Muertos). V zmysle anonymného aztéckeho rukopisu nazvaného *Leyenda de los soles* (1558) a ďalších dokumentov (*Kódex Chimalpopoca, Anály Cuauhtitlánu*) po katastrofickom skončení tretieho veku/slnka (Nahui Quihauhtli) pustošivým ohňom

(podľa *Vatikánsko-latinského kódexu* vek Tleyquiyahuillo – obdobie ohňa Tzochchililtic/Červená hlava 4 081 rokov, po ňom štvrtý vek Tzontiliac/Čierne vlasy 5 026 rokov) začal štvrtý vek/slnko (Nahui Atl) založením Prvej Tuly (asi predchodcu Teotihuacánu) Quetzalcóatlom (podľa mayského kalendára možno 12. augusta 3114 prnl.). Na konci tohto veku Teotihuacánici mnohé budovy v meste zasypali štrkom a potom ho náhle opustili (piate slnko/vek Nahui Ollin podľa mayskej chronológie bude trvať do 22. decembra 2012, keď Zem postihne globálne ničivé zemetrasenie). Podľa nálezu vrstiev Leopoldom Batresom následne drevené stavby mesta spustošil požiar. Zanikli aj neďaleké tajomné uzavreté jednoposchodové stavby kňazov – Palacio de Zacuala a Palacio de Yayahualla, vzdialenejšie kamenné sídla **Tetitla** v paláci s obrazom boha Tlaloca, **Tepantitla** a **Atetelco** s Patio Blanco a vlysom znázorňujúcim jaguárov a kojotov. Po skončení štvrtého veku okolo roku 750 n. l. vyvrcholila kríza teokratickej spoločnosti na tomto území a opustený Teotihuacán zarástol, čo ho zachránilo pred devastáciou (až v rokoch 1905 - 1910 pri odkrývaní interiéru pyramídy použili dynamit a zničili dve vrchné vrstvy), pričom susedné mestá (**Azcapotzalco**, **Portezuelo**) sa ešte rozvíjali (neskoršie tiež zanikli a zastavané pozemky premenili na polia). Lesné ekosystémy v širokom okolí ostali zničené, vodné toky postupne vyschli a pôdny kryt podľahol eróznou-denudačným procesom. Vzniklo „mŕtve mesto v mŕtvej krajine“, ktoré ožilo až v 20. storočí rozvojom cestovného ruchu. Sčasti ho využívali ako nekropolu (lokality Las Palmas) militantní Toltekovia, ktorí podľa spisu *Anales de Cuauhtitlán* prišli do **Culhuacánu**, kde sa usadili na Hviezdnom vrchu a uctievali staré božstvo Tloque Nahuaque, boha asi nebies a inštinktu Tezcatlipoca a boha vojny – prvého vodcu Huitzilopochtliho. Odtiaľ sa presťahovali do oblasti **Tulancinga** už so staršími pyramidálnymi štruktúrami asi z 2. storočia n. l. (dnes ruiny **Huapalcalco** v štáte Hidalgo) a druhej **Tuly/Tollanu** (označenie Veľkého mesta mnohých susedov, dnes 65 km severne od Ciudad de México v krajine osídenej už v 7. storočí ako Mamenhinak). Odtiaľ ovládali alebo aspoň ovplyvnili svojou kultúrou okolo roku 900 n. l. značnú časť územia Mexika. V tomto sídle prvej vojenskej postklasikkej ríše, rozloženom na 16 km² s vyše 35 000 obyvateľmi a po roku 1156 (úplne asi v rokoch 1224 - 1244) zničenom asi Čičimékmí (kvázi „mexickými Tatármi“), postavili pyramídy v období 800 - 1150 n. l. Na tamjšej 15 m vysokej pyramide Quetzalcóatla - Edificio B postavenej okolo roku 1000 n. l. (pôvodne s Templo Tlahuizcalpantecuhtli/Zorničky - Venuše) sa dodnes zachovali antropomorfné piliere (nájdene v priekope pri pyramide B) akýchsi „atlantov“ (*telamones*) vysoké až 4,6 m (možno Quinametzinov podľa legendy obývajúcich Zem v druhom veku medzi veľkou potopou a globálnym zemetrasením alebo obrov z tretieho veku zlikvidovaných Olmékmí - Xicalankami). *Telamones* držia v prapažených rukách divné nástroje, ktoré podľa basreliéfu na osobitnom stĺpe slúžili ako zapaľovače/plameňomety. Množstvo stĺpov charakterizovalo aj ďalšie stavby (zhorený Palacio Quemado, Gran Vestíbulo) vyznávačov Quetzalcóatla z poklasického obdobia (900 - 1000 až 1521 n. l.). K najväčším objektom dnešnej archeologickej zóny Tula patria Pirámide C/Templo Mayor a ihriská 1. - 2. v popredí s Terasou lebiek - Tzompantli. Toltekovia po roku 1000 n. l. prenikli aj do opustených mayských miest, ktoré zrenovali a prestavali (vrátane Chichén Itzá). Oni a po nich najmä Čičimékovia a Aztékovia vyvinuli takéto aktivity aj v iných starších mestách, akými boli **Texcoco** (dnes mexický „Paríž“ s archeologickými zónami **Huexotla** a **Tetzcotzincó**), **Tlacopán** a neskoršie aztécke monumentálne skalné ceremoniálne centrum **Malinalco** - Orlie hniezdo s Templo Principal, Edificio Tzinacalli a s ďalšími objektmi

vybudovanými po roku 1501 na Cerro de los Ídolos.

Významným strediskom klasického obdobia (200 - 1000 n. l.) a Toltekov sa stalo aj **Azcapotzalco** (dnes súčasť hlavného mesta), dobyté roku 1433 Aztékmí, ktorí obsadili okolo roku 1300 a využívali ako pohrebisko aj opustený Teotihuacán ako „*miesto, kde sa ľudia menia na bohov*“. Podľa Aztékov tvorcami pyramíd tu boli obrovia - *guiname*. Oni údajne postavili z neopracovaných kameňov a adobe aj štvorvrstvovú kuželovitú Pirámide de **Cuicuico** (dnes pri univerzitnom meste/Ciudad Universitana a kanále Anillo Periférico) asi z rokov 600 - 200 prnl. (prestavanú už okolo roku 300 prnl.), ktorá dosahuje priemer základne 123 m, plochu 1,7 ha a výšku 22,5 m. Na jej vrcholovú plošinu sa vystupovalo z jednej strany po schodoch a z opačnej strany po rampe. Medzi ňou a 3 km vzdialenou menšou pyramídou bolo mesto datované do rokov 828 - 328 prnl., ktoré asi v rokoch 150 prnl. a 30 n. l. dvakrát prekryli vyvreliny sopky Xitle (lávnovým pokrovom Pedregal).

Neznámi *guiname* vybudovali na plochom kopci z tehál aj Veľkú pyramídu Tepanapa (Tlachihualtepetl = Rukami vybudovaný kopec) v Meste utečencov - **Cholula de la Rivadavia/Cholollán** v nadmorskej výške 2150 m (100 - 1200 až 1521 n. l.), ktorá sa objemom považuje dodnes za najväčšiu stavbu na svete. Dosahuje výšku 54 m, stranu spodnej štruktúry D 350 m a objem 3,645 mil. m³ (plocha jej základne 12,25 ha je 2,3-krát väčšia ako základne Veľkej pyramídy v Gize). Toto náboženské centrum s cca 400 chrámami (Cholula I. už v rokoch 600 - 200 prnl.) podhoria sopky Popocatepetl (5 462 m n.m.) v doline **Tehuacánu**, kde pestovali obilniny asi už okolo roku 7000 prnl. a kukuricu okolo roku 3200 prnl. (s poľnohospodárskym osídlením už okolo roku 4300 prnl. v najstarších mexických sídlach archaického obdobia **Cedral**, **Coxcatlán**, **Tlapacoya**, **Valsequillo**), dnes dokladuje kultúru Olmékov - Xicalanca/Protomayov a Teotihuacánov do rokov 600 - 900 n. l., Toltekov a Čičimékov (900 - 1300), Akolhuov, Mixtékov i Aztékov.

V doline Mexika objavili najstaršie kultúry **Tepexpan** (10 000 prnl.) a **Chalco** (3000 prnl.), ako aj staré predklasické poľnohospodárske kultúry (1500 - 600 prnl.), napríklad **El Arbolillo I. - II.** s 8 m hrubou vrstvou odpadu, **Zacatenco** (5 m hrubou vrstvou komunálneho odpadu), **Copilco** (zaliatie lávou a objavené v kameňolome); v mladšom predklasickom období s pyramidálnymi štruktúrami božstiev ohňa, napríklad v **Ticománe** a **Cuicuico**. V tomto období postavili pyramídy aj na lokalitách **Tlapacoya** a **El Tepalcata**. Všetok nečistý odpad a výkaly z týchto miest, ale aj z celej krajiny, podľa legiend požierala Mesačná bohyňa Coyolxauhqui/Tlatozotl (akýsi recyklátor/čistič životného prostredia a dokonca i duši). V 15. storočí, keď toltecke pyramídy Aztékovia prestavali na chrámy pôvodne dobrotivého učiteľa - boha západu, vetra, kukurice, života, svetla, poznania a kňazstva Quetzalcóatla (najskôr ako kňaza a kráľa v tolteckej Tule, následne do odchodu 20 rokov v Cholule), podľa legendy šíriaceho poľnohospodárstvo, kultúru a zákony, v Cholule žilo asi 100 000 ľudí. Megapyramída, ktorú Španieli využili ako kameňolom, sa skladá zo štyroch štruktúr (A až D) dnes viditeľných z umelo vyhlbených tunelov (cca 7

km). Cortés tu dal zmasakrovať tisíce Aztékov, pričom prehliadol, že za každý zničený pohanský chrám postaví kostol. Keďže pyramídy Španieli nedokázali zlikvidovať na vrchole pyramídy Tepanapa postavili roku 1594 aspoň dvojvežový kostol Templo de Nuestra Señora de los Remedios (obnovený roku 1864). Ani jeden zo starých alebo nových bohov sa preto nenahneval. Bolo im jedno aj počítanie prvého mexického arcibiskupa a inkvizítora Juana de Zumarraga (1468 - 1548), ktorý v Novom svete začal meniť jeho environment a už roku 1528 dal zbúrať vyše 500 chrámov, zlikvidovať 20 000 modelí a množstvo predkolumbovských rukopisov.

Pyramídy dobudovali po roku 1325 n. l. aj v rámci ostrovného tolteckého trhového mesta **Tlatelolco**, obsadenom a opevnenom Aztékmí z Tenochtitlánu roku 1473 (dnes hlavná pyramída upravená na Templo de Santiago z roku 1610). Bojovní Aztékovia po príchode v rokoch 1168 - 1248 zo severozápadu do stredného Mexika boli spočiatku najímaní Toltekmí za žoldnierov. V roku 1325 si založili pri jazere na posvätnom mieste (*teocalli*) hlavné mesto **Tenochtitlán** (neskoršie so 600 000 obyvateľmi); dnes so zvyškami chrámov boha juhu, slnka, vojny a ohňa Huitzilopochtliho a boha východu, dažďa, blesku a plodnosti Tlaloca (mayského Chaaca) priamo na šesťstupňovej pyramide - Veľkom chráme/Templo Mayor (na ploche I ha vysokej cca 35 m, postavenej okolo roku 1450 n. l., dnes v hlavnom meste so zvyškami za Catedral Metropolitana a námestím Zócalo, objavenými roku 1978 pri hĺbení priekopy na kábel a využitými na výstavbu prezidentského paláca a iných budov). Toto rozrastajúce sa ostrovné mesto zasypávaním mokradí a začleňovaním okolitých starších miest do svojej správy si podmanili spolu s Aztéckou ríšou Španieli pod vedením Hernanda Cortésa po vyhlodení 4. marca 1519 už 13. augusta 1521 dobytím poslednej aztéckej bašty - Tlatelolca (dnes Plaza de las Tres Culturas). V ruinách Tenochtitlánu našli kamenné monolity Tizoc a Acuecuexatl z rokov 1496 - 1499, ktoré umiestnili do Museo Nacional de Antropología spolu s bazaltovým kolesom - aztéckym kalendárom o priemere 360 cm a hmotnosti 24 t, trojmetrovou bohynou vód a plodnosti Chalchiuhtlicue a s ďalšími artefaktami starých civilizácií v Mexiku (v blízkosti na Paseo de la Reforma stojí 7 m vysoká a 165 t ťažká socha - Monolito de Tlaloc, dovezená zo 48 km vzdialenej dediny Coatlinchán). V neďalekej čičiméckej **Tenayucce** štvorstupňovú Hadiu pyramídu z 12. storočia (vysokú 20 m nad základňou 62 x 66 m) s dvojítmym schodiskom k dvojchrámu na vrcholovej plošine so stočeným veľkým hadom (Xiuhcōatlom), po obsadení Aztékmí prestavali osemkrát. Po roku 1304 alebo počas konkvisty ju zasypali tak, že jej objav musel

Monte Albán - stredisko Zapotékov

čakať do roku 1970. V Santa Cecílii de Acatitlán aztécku pyramídu na stupňovitej platforme nedávno zreštaurovali.

Mnohé z predkolumbovských miest v Mexiku charakterizujú zložené poprepájané pyramídálne štruktúry, napríklad reprezentatívne v zapotéckom hlavnom meste Monte Albán I. - V., 5 km západne od mesta Oaxaca v nadmorskej výške 2000 - 2200 m. Zapotékovia (650 prnl. až 1521 n. l.) sem asi po Olmékoch presídlili svoje centrum z Miasta, kde zletel „guacamayo“ na zem - Xaguixé/Teotitlán del Valle, Etly a Zaachily známej moundami. Z Monte Albánu ho z neznámych dôvodov po roku 900 preniesli do Mitly (z rokov 1300 - 1521 pyramídálne objekty Patio de Mosaicos so Palacio/Sala de las Columnas asi z roku 1200 n. l., Grupo del Arroyo, Grupo Adobe), kde materiál z ich stavieb použili Španieli roku 1590 na výstavbu kostola Iglesia de San Pablo v štruktúre Grupo de la Iglesia. Urbanizovaný priestor Monte Albánu zaberá cca 40 km². Po prvej a druhej megalitickéj fáze (800 prnl. - 250 n. l. so 16 000 obyvateľmi), v ktorej asi Olmékovia zrezali a zarovnali vrchol hory na plošinu, Zapotékovia začali na nej stavať okolo roku 300 prnl. svoje chrámy, pyramídy a Edificio J. ako Observatorio. V tretej klasickej fáze (250 - 800 n. l.) sa cca 50 000 obyvateľov sústredilo na postavenie celej sústavy pyramídálnych objektov nielen okolo/na Gran Plaza s Edificios Centrales (Edificios G, H, I, J, Q a II., Sistema M a IV.). Zo sústavy východných pyramíd je najväčšia Edificio P. Z ostatných možno uviesť trojstupňový Chrám tanečník/Edificio de los Danzantes, El Palacio, veľkú Plataforma del Lado Norte s Templo de Dos Columnas a Edificios B, D a E a Plataforma del Lado Sur s moundom III. Po „mŕtvej“ štvrtej fáze, keď Zapotékovia objekty zasypali a odišli, nastúpila piata fáza vývoja (1325 - 1521), v ktorej Monte Albán slúžil Mixtékom (Ludu obľakov) z Oaxacy len ako nekropola nazývaná Vrch ocelotov/Ocelotepec. Podobné pyramídy, ihriská a súbor Conjunto B vybudovali aj v neďalekom zapotéckom meste Dainzú (350 prnl.).

Významným sídlom Mixtékov sa stal v 8. - 11. storočí Yagul (Stará obec) 34 km od Oaxacy, pôvodne prvé zapotécke mesto už okolo roku 500 prnl. na Acrópolis so šesťdvorovým palácom - Palacio de los Seis Patios (A až F) s labyrintom, Sala de Consejo, ihriskami/Juego de Pelota, pevnosťou Gran Forteleza, veľkými štyrmi platformami a 30 tombami. V mixtéckom posvätnom a mohutnými múrmi opevnenom meste Xochicalco / 'so-chee-CAL-có (z rokov 250 až 700 - 1000), asi 15 km juhozápadne od mesta Cuernavaca (osídlenom od roku 200 prnl. Olmékmi, neskoršie Toltékmi, Mixtékmami a v rokoch 1427 - 1520

n. l. obsadenom Aztékmi), postavili na rovnomennom posvätnom 250 m vysokom kopci dvojposchodovú Gran Pirámide de Quetzalcóatl s príhláhlým Chrámom stél/Templo de las Estelas, z andezitových blokov Pirámide de las Serpientes Emplumadas (21 x 18,6 m), viacero štruktúr (Estructuras 4, 6, 7), ihriská a El Observatorio. Toto sídlo s pokračovaním cez Gran Calzada na Cerro de la Malinche vyniká množstvom mohýl a pyramídálnych stavieb s podzemnými chodbami a miestnosťami (o výmere až 15 x 12 m), napríklad observatórium Subterráneo (15 x 12 m) a Necrópolis.

V rámci Veracruzkej kultúry z 5. - 15. storočia n. l. v ceremoniálnom centre Totonakov - El Tajín I. - VI. / 'el ta-HEEN' = Hrmenie (v rokoch 500 - 1250 v urbanizovanom priestore do 10 km, s jadrom 61 ha a s 25 000 obyvateľmi), so základmi z 1. storočia prnl. a vypálenom Čičimékmi okolo roku 1150 n. l., stojí dodnes viacero pyramíd, napríklad šesťstupňová Pirámide de los Nichos (35 x 35 m) s 365 výklenkami podľa počtu dní roka (postavená v 7. - 11. storočí), štyri veľké pyramídálne štruktúry 16, 18, 19 a 20 okolo Plaza del Arroyo, štruktúry 2, 3, 5, 6, 15 a 22 okolo Plaza Menos a štruktúry A až D okolo El Tajín Chico Plaza de las Columnas. Neďaleko v povodí rieky Filo-Bobos odkryli roku 1926 rovnomenné archeologické nálezisko (lokality Vega de la Peña a Sitio el Cuajilote z rokov 400 - 1550 n. l., pôvodne so sústavou pyramídálnych štruktúr okolo námestia uzavretého z jednej strany Veľkým chrámom/Templo Mayor a z druhej strany ihriskom Juego de Pelota), zahrnuté do Reserva ecológica de Filo-Bobos. Aj keď zo stavieb ostali len základy, resp. platformy, životné prostredie v povodí bolo natrvalo výrazne zmenené. Totonackou metropolou z 15. storočia v štáte Veracruz sa stala Cempoala/Zempoala s Gran Pirámide, Las Chimeneas a Templo mayor (vysokým 11 m na trinásťstupňovej pyramíde). V hlavnom meste Taraskancov Tzintzuntzan (1300 - 1525 n. l.) objavili pri jazere Pátzcuaro viacstupňové platformy chrámov (yácatas). Pyramídy nechýbajú ani v Teotenangu - ceremoniálnom centre Matlazinkov a Aztékov asi 25 km južne od Tolucy. Asi 30 km severovýchodne od Puebla odkryli akési športové centrum Cantona (v rokoch 600 - 950 n. l. s 80 000 obyvateľmi na 20 km²) s 24 ihriskami (Juego de Pelota) a na Acrópolis s pyramídami a platformami.

Staroveké a stredoveké pyramídálne objekty sa v Mexiku nachádzajú aj na ďalších menej známych

Tula - stredisko Toltékov

miestach, napríklad pri toltéckom Tepoztláne s 10 m vysokou pyramídou Tepozteco, opevnenej La Quemada (ruiny Chicomostoc) južne od Zacatecas a Acrópolis a Salón de las Columnas (300 - 1200 n. l.), v Calixtlahuace s kužeľovitou štruktúrou 35 km severne od Tolucy, v Castillo de Teayo s 13 m vysokou pyramídou Huastékov/Huastékov (národa z rokov 1100 prnl. až 1521 n. l.). Pod mixtéckym, toltéckym a aztéckym vplyvom s olméckymi a predolméckymi staviteľskými tradíciami vybudovali Huastékovia Veľkú pyramídu aj v Tantocu, pričom možno už ani nepoznali pôvodný environmentálny alebo iný význam pyramíd (podnet na ich výstavbu), tak ako to nevedia miliardy ľudí dodnes.

„V roku 1. Stebla, keď dosiahol pobrežie oceánu, okraja nebeského mora, vstal, zaplakal, obliekol si svoj odev a nasadil čelenku, svoju vzácnu masku. Keď bol oblečený, sám sa zapálil a vrhol sa do plameňov. Od tej doby je miesto, kde sa Quetzalcoatl upálil, nazývané Miesto upálenia. A hovorí sa, že keď zhorel, jeho popol sa vzniesol, a bolo vidieť vzácneho vtáka, ktorý stúpil k nebu.“

(Výňatok z Análov Cuauhtitlánu)

RNDr. Jozef Klinda

FOTOSÚŤAŽ

Práca šľachtí človeka, ale...

Áno, práca šľachtí človeka. Tak vraví staré príslovie. K tomuto poznaniu kedysi dávno dospel človek určite múdry. Veď tieto slová platia dodnes... Ako však poznamenáva autor fotografie PaedDr. Lukáš Janoška, vyše dvoch rokov nezamestnaný dedinský učiteľ z Horehronia, nielen práca, ale tiež nezamestnanosť šľachtí človeka. Dôkazom je práve táto fotografia zachytávajúca výsledok jeho úsilia, ale iste tiež aj fantázie a zručnosti.

Posúďte sami, či sa nemýli, ak tvrdí, že aj nezamestnanosť šľachtí človeka. Pravdaže, človeka, ktorý ani v nezamestnanosti nenechá svoje šikovné ruky zaháňať. Keď už pre nič iné, tak pre potešenie z pohľadu na krásu a pre fortieľ, s akým bola vytvorená.

Milí čitatelia, podarilo sa aj vám niečo podobné vytvoriť? Pošlite nám svoje fotografie.

Vaša redakcia